

З ІСТОРИЇ АРХЕОЛОГІЇ

ПОЛЬСЬКЕ АРХЕОЛОГІЧНЕ МУЗЕЙНИЦТВО ГАЛИЧИНИ І ЗАХІДНОЇ ВОЛИНИ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД ХХ СТОЛІТТЯ

Наталя БУЛИК

*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
вул. Винниченка, 24, 79008, м. Львів, Україна,
e-mail: nata_bnm@ukr.net*

У статті розглянуто археологічний напрям діяльності польських музеїв Галичини і Західної Волині у період між двома світовими війнами¹. Висвітлено археологічну діяльність музейних працівників і за участю музеїв, зокрема роботу з археологічними колекціями, поповнення фондів та інвентаризацію, польові роботи, участь музейників у різного роду наукових заходах тощо. Простежено загальні засади археологічного музейництва на заході України в умовах законодавства міжвоєнної Польщі, регламентацію діяльності цих культурно-освітніх закладів дією тимчасового закону про музеї, який розробив у квітні 1918 р. Департамент мистецтва Міністерства віросповідань і народної освіти. Зосереджено увагу на розвитку археології в музеях Дідушицьких та праісторії Червенської землі (1936) у Львові, Покутському у Станиславові та Волинському у Луцьку. Важливо, що в Західній Волині саме Волинський музей був провідною інституцією в розвитку археології. Менші колекції акумулювали повітові музеї (Заліщики, Терехівля, Чортків). Відстежено діяльність доісторичного відділу Музею Дідушицьких та стверджено, що у міжвоєнний період ХХ ст. археологічний напрям діяльності цієї інституції значно послабився порівняно з довоєнними роками.

Окрему увагу приділено створенню на базі польських музеїв Львова спеціалізованого археологічного Музею праісторії Червенської землі. Цей музей так і не був відкритий. Археологічні колекції передали до Львівського історичного музею, де вони з відповідними шифрами перебувають досі, а наказом від 11 квітня 1940 р. Музей праісторії Червенської землі остаточно ліквідовано.

Акцентовано на археологічній діяльності Покутського музею у Станиславові в час директорства Юзефа Грабовського. Відзначено його участь у розкопках у співпраці з львівськими археологами Т. Сулімирським і М. Смішком. Звернено увагу на розкопки у Братишеві Тлумацького повіту, Вовчинці, Комарові.

Висвітлено польову та фондову роботу Волинського музею у Луцьку під керівництвом Зигмунта Леського та Яна Фітцке. Упродовж 1936–1939 рр. відбулася низка археологічних експедицій музею, що суттєво поповнило археологічні колекції установи, а також збагатило археологічну карту Західної Волині нововідкритими пам'ятками.

Показано і невеличкі археологічні колекції, що існували в повітових музеях Галичини (Заліщики, Чортків) і Волині (Кременець). Ці інституції співпрацювали з львівськими археологами, проводили незначні дослідження в терені й матеріалами з них поповнювали колекції музеїв.

Ключові слова: музейні колекції, знахідка, експонат, археологічна пам'ятка.

¹ Підготовлено в рамках реалізації проекту «Polskie środowisko archeologiczne Lwowa w okresie międzywojennym (1918–1939)» стипендійної програми «Досліджуйте в Україні» від «Центру Діалогу ім. Юліуша Мерошевського» (1.08–30.11.2024, DBS.410.1.10.2024.1N). Авторка висловлює щире вдячність Центру.

В останні роки доволі часто й гостро піднімається питання долі музейних колекцій, утрачених експонатів, проблеми виникнення та трансформації музеїв і їх окремих відділів. Особливо актуальні вони для Львова, та й загалом для Галичини і Західної Волині першої половини ХХ ст. Адже різні політичні режими, які приходили на зміну один одному, не могли не залишити сліду у житті краю, зокрема й культурному. Особливо це торкнулося львівських музеїв, які славилися тривалою історією та багатими археологічними збірками [Булик, 2008, с. 407–428; 2014]. Оскільки з ХІХ ст. Львів здобув славу потужного археологічного осередку, який проводив польові дослідження на всій території Галичини, то й музейні колекції наповнювалися доволі стрімко артефактами з розкопок. На початку ХХ ст. львівські музеї стали відомими археологічними інституціями поряд із Львівським університетом і Науковим товариством імені Шевченка. Одночасно музеї виникали в маленьких містечках, навколо яких зосереджувалися археологічні дослідження і більшість знахідок осідала там. Долю таких дрібних повітових музейних збірок відстежити важче, оскільки не завжди належно велася документація і музейні предмети передавалися до більших установ.

При дослідженні археологічної діяльності музейних установ Галичини і Західної Волині буде використано термін «музейна археологія». Деякі науковці, зокрема А. Яненко, вживають його для опису польових робіт за участю працівників музеїв [Яненко, 2016, с. 8]. Натомість авторка статті розглядає «музейну археологію» як сукупність усіх видів археологічної діяльності музейних працівників і за участю музеїв, зокрема роботу з археологічними колекціями, поповнення фондів та інвентаризацію, участь музейників у різного роду наукових заходах тощо. Звичайно, польові роботи тут теж взяті до уваги і мають першочергове значення.

Аналіз звітів, архівних документів, публікацій у пресі дають підстави стверджувати, що від кінця ХІХ ст. музейні установи не лише накопичували, зберігали та експонували матеріали, а й зосереджували навколо себе фахових археологів, що працювали на їхній науковий імідж і популяризували результати наукових студій.

Музеї завжди були особливо вразливі до політичної чи соціально-економічної нестабільності. Не стала винятком і перша половина ХХ ст., коли змінювалися політичні режими і точилися воєнні перипетії, частина музейних цінностей була втрачена назавжди. Інколи навіть губляться сліди, у якій державі вони могли опинитися (приклад – Михалківські скарби, матеріали з дослідження могильника Злота тощо).

У 20-х роках ХХ ст. сформується чітке розуміння, яким має бути музей. Окрім зберігання та експонування, важливе місце відводиться реставрації, інвентаризації і фаховому науковому опрацюванню. У цей час гостро постає питання про те, що в музеї на постійній основі мусить працювати фахівець-музеолог та потрібне відповідне приміщення: *«Мусить бути на ту ціль кілька абсолютно сухих, ясных кімнат з відповідним освітленням та ogrіттям зимою, мусять бути відповідно ошклені щільні шафи і габльоги та доконче окрема кімната на консерваційну робітню. Важним постулатом кожного музею є тепер також фотографічна темниця та власний (серед персоналу) фотограф»* [Пастернак, 1929, с. 2]. Не завжди вдавалося цього досягти, але за допомогою співпраці між установами й особистої комунікації між археологами ця висока планка була досяжною.

У міжвоєнний період мережа музейних установ у різних місцевостях Галичини і Західної Волині набула значного розгалуження. Музеї виникали при товариствах та як окремі приватні збірки, дуже відрізнялися розмірами, кількістю експонатів і діяльністю. Однак усі вони були покликані зберегти та популяризувати історико-культурну спадщину. Закономірно, що з'являлися українські та польські музеї, дуже часто в одному містечку. Ставлення до них влади не було однаковим.

Діяльність цих культурно-освітніх закладів регламентував тимчасовий закон про музеї, який розробив у квітні 1918 р. Департамент мистецтва Міністерства віросповідань і народної освіти. У проекті закону було прописано, що музеєм можна вважати *«цільово зібрані колекції або музейні збірки усіх видів у природничій або культурній галузі (археологічні, історичні,*

природничі, етнографічні, мистецькі та промислові тощо), які мають характер інституції публічного блага, та які підтримуються державою, містом, гміною, духовною владою, товариствами або приватними особами» [Mansfeld, 1980, s. 156]. І лише 19 вересня 1932 р. на VIII З'їзді Союзу музеїв Польщі, який проходив у Перемишлі, цей проєкт закону було затверджено [Захарчин, 2020, с. 39].

Після затвердження сеймом 8 березня 1933 р. закону «Про опіку над публічними музеями» в музейництві відбулися певні зміни. Кілька музеїв існувало у воєводських центрах (Львові, Станіславові, Тернополі та Луцьку). Ці інституції мали відповідати за функціонування усієї музейної мережі й бути належно укомплектовані не лише експонатами, а й відповідним приміщенням і фахівцями. «Всі вони мусять мати відповідні умовини до життя, з чим повинні заздалегідь рахуватися їх основники. Аби якась збірка заслуговувала взагалі на назву обласного музею, об'єднуючого в собі пам'ятки з кільканацятьох повітів, мусять нею завідувати передовсім постійний фахівець-музеолог та його помічник, будучий наслідник, які були б також науковими спеціалістами бодай у двох відділах музею», – писав Я. Пастернак на етапі виникнення українських музеїв [Пастернак, 1929, с. 2]. Траплялося, що українські й польські музеї мали однакові назви. Як наприклад, у Тернополі існували польський Подільський музей товариства «Народна школа» (1913) та український Подільський музей при кружку «Рідна школа» (1932) [Рябчикова, 2012, с. 12–18]. Більшість музеїв з археологічними відділами виникали в невеличких повітових містечках. На З'їзді музеологів В. Кобільник висловлював думку, що зібрані на периферії експонати потрібно залишати в місцевих музеях: «Треба більшу увагу звернути на етнографію; археологічних розкопок не можна самим переводити, а радше задоволитися принагідними знахідками. Треба велику увагу звернути на комплектування народної ноші, котра на очах вигибає. Обласні музеї повинні переводити збірки тільки в своєму терені. Треба не тільки збирати експонати, треба їх також науково опрацьовувати та праці публікувати. На провінції можна також науково працювати» [Скорик, 1935, с. 4]. Музейні установи в повітових містечках орієнтувалися на більші осередки і брали активну участь у наукових та культурних заходах, серед яких варто виокремити з'їзди музеологів.

Українські та польські музеї в міжвоєнний період часто виступали організаторами з'їздів, які мали на меті координувати всю діяльність у галузі, працювати над створенням законодавчих актів і виходити із пропозиціями до Міністерства віровизнань і народної освіти з ініціативою щодо покращення роботи установ. За міжвоєнне двадцятиліття відбулося 15 з'їздів польських музеологів і 6 з'їздів українських музейників. Кілька разів місцем проведення ставав Львів. Уже для резолюції І З'їзду, що мав відбутися у вересні 1920 р. у Львові, поставлено доволі амбітну мету – створення публічних музеїв на зразок європейських [Корєга, 1920, s. 23–24].

Очевидно, що не всі плани вдалося реалізувати, але галицьке і волинське музейництво в міжвоєнний період розвивалося доволі динамічно, що позитивно впливало на розвиток музейної археології й археологічної науки загалом.

Польські музейні установи Галичини і Західної Волині. У період між двома світовими війнами функціонування музейних закладів Польщі було досить чітко врегульоване. Спочатку вони діяли на підставі положень, які уклав Союз музеїв Польщі (з листопада 1918 р.), а від 28 березня 1933 р. – закону «Про опіку над публічними музеями» [Ustawa z dnia 28 marca 1933 r., roz. 279]. Останній визначав статус кожного музею в роки Другої Речі Посполитої та взаємовідносини між музеями й органами влади. Його дія поширювалася на державні й відомчі музеї при різних інституціях, а також приватні музеї, якщо їхні колекції були доступними громадськості (Любомирських, Дідушицьких) [Ustawa z dnia 28 marca 1933 r., roz. 279]. Цей закон встановлював, що всі наукові, мистецькі, організаційні, технічні й інші питання покладалися на міністра віровизнань і народної освіти, який затверджував статут музеїв і надавав дозволи на їх відкриття. Керуючись законодавством, доволі поширеною була думка, що «повітові музеї повинні мати насамперед пам'яткоохоронний характер, цікавитися

всіма видами пам'яток, але не всіма поповнювати власні колекції; недопустимо зберігати у маленьких музеях чи приватних збірках пам'ятки археології, яким найбільше загрожує зникнення чи рівнозначна зникненню депаспортизація; за винятком кількох зразків предмети археології, як і архівні збірки, мають передаватися у великі наукові центри» [Fitzke, 1939b, s. 56]. На практиці цього не дотримувалися, і повітові музеї часто мали досить цікаві археологічні колекції.

Рис. 1. Частина бронзового скарбу з Неділиск Перемишлянського повіту. Музей Любомирських (НА ВА ІУ НАН України. Негативи на склі)

Fig. 1. Part of the bronze hoard from Nediliska, Peremyshlyany County. Lubomirski Museum (SA DA I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine. Glass negatives)

Про значимість музеїв у міжвоєнний період ХХ ст. свідчить той факт, що коли виробляли головні засади в пам'ятоохоронній сфері, їх розглядали як потенційні центри консерваторських округів [Demetrykiewicz, 1920, s. 6]. Згодом консерватори тісно співпрацювали з музейними інституціями і брали участь у заходах, які організовували музейники. Приклад – ІV З'їзд музеологів Польщі, який відбувся у Львові у вересні 1924 р. Його учасником був консерватор доісторичних пам'яток Б. Януш [Mansfeld, 1993, s. 8]. На наступному з'їзді, що відбувся у Тарнові 12–13 червня 1930 р., він також був присутній і ввійшов до комісії, що мала виробити його підсумкову резолюцію [Корєга, 1930, s. 5]. Для українського музейництва важливою була доповідь, яку виголосив І. Свенціцький на цьому з'їзді про загальні тенденції розвитку музеїв у Львові. Відтоді Союз музеїв Польщі почав об'єднувати не лише всі польські музеї, а й національних меншин.

З польських музеїв, що акумулювали та зберігали археологічні експонати в міжвоєнне двадцятиліття уваги заслуговують: Дідушицьких, новостворених праісторії «Червенської

землі» (1936), Покутський у Станиславові та Волинський у Луцьку. Зазначу, що в Західній Волині саме Волинський музей був провідною інституцією в розвитку археології. Менші колекції акумулювали повітові музеї (Заліщики, Терехівля, Чортків).

Музей Любомирських при Оссолінеумі в цей час не накопичував нових археологічних артефактів. Сюди потрапляли лише поодинокі випадкові знахідки, як-от на початку 1930-х років бронзовий скарб із с. Неділиська Перемишлянського повіту (рис. 1) [Sulimirski, 1938, s. 255]. Загалом, до 1939 р. він залишався на тих самих позиціях, що й до Першої світової війни.

Музей Дідушицьких в часі війни зазнав людських і матеріальних втрат. 5 серпня 1918 р. нестало ордината Гадеуша Дідушицького. Однак авторитет музею, здобутий за попередні роки, ще деякий час працював на нього. Відразу після війни на Музей Дідушицьких поклали доволі серйозні надії для подальшого розвитку археології всієї Східної Галичини. Зокрема, він був опорним пунктом у концепції В. Деметрикевича щодо охорони доісторичних пам'яток [Demetrykiewicz, 1920, s. 6]. До нього планували передати археологічні колекції з інших, менших, музеїв, зокрема Оссолінеуму. Володимир Антоневич висловив думку, що у Львові необхідно створити окремий польський Державний археологічний музей. Він схилився до того, що найпростіше в цей музей об'єднати археологічні колекції музеїв Дідушицьких, Любомирських та Львівського університету. Однак без погоджень із власниками колекцій це могло спричинити спротив, тому було ініційовано приступити до формування нового закладу [Antoniewicz, 1933, s. 51]. Згодом ці колекції таки було об'єднано в Музей праісторії Червенської землі.

Можна ствердити, що Музей Дідушицьких, будучи, за основним задумом засновника, природничим, у першій половині ХХ ст. долучився до розвитку археологічної науки [дет. див.: Булик, 2018, с. 380–386]. Ця установа не просто збирала й експонувала археологічні предмети, а й зосереджувала навколо себе вчених, які забезпечували науковий рівень функціонування доісторичного відділу. Варте уваги те, що музейні колекції слугували доброю навчальною базою для студентів Львівського університету. Події воєнних років, а також міжвоєнна нестабільна економічна ситуація, спричинили поступовий занепад музею, з якого він вийшов уже без відділу археології (у 1940 р. більшість археологічних експонатів передали до Львівського історичного музею).

Музей праісторії Червенської землі². У середині 1930-х років у Львові виникла ідея створення окремого археологічного муніципального міського музею, який мав мати назву Музей праісторії Червенської землі [Czołowski, 1937, s. 17–24]. Як писала газета «Діло» 1936 р.: «Музей праісторії “червінської” землі (новий польський термін на східно-галицькі українські землі) обійме збірку, зложену тепер у львівському університеті, та збірку музею ім. Дідушицьких» [Нові музеї у Львові, 1936, с. 8]. Музей отримав приміщення колишнього палацу Бєсядецьких. Дослідниця Алла Кротоус зазначає, що музейний заклад створено 1933 р.: «Одним з них став Етнографічний музей, основу збірок якого склала колекція Олександра Прусевича і етнографічна частина фондів музею Дзедушицьких. Другий – музей минулого землі Червенської, заснований меценатом Леоном Козловським. Обидва музеї містилися в колишньому палаці Бєсядецьких» [Кротоус, 1998, с. 7]. Директором призначено О. Чоловського. На етапі планування концепції був задум створити три відділи: антропологічний, археологічний та етнографічний, консультантами в яких мали стати професори Львівського університету антрополог Ян Чекановський, археолог Леон Козловський та етнограф Адам Фішер. Відкриття планували на 1940 р. Археологічну експозицію будували в партері. Експозиційні вітрини для відділу археології було виготовлено в майстерні батька Ірини Сівек на Підзамчі у Львові.

Консультант археологічного відділу Л. Козловський передав до музею матеріали кабінету праісторії Львівського університету. На 1939 р. майже всі експонати, які перебували у власності

² Щодо назви музею, то трапляються два варіанти: Музей праісторії Червенської землі та Музей старожитностей Червенської землі. У тексті буде використано перший.

кафедри (2 340 інвентарних позицій), були передані міському археологічному музею на депозит [ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1583, арк. 53; спр. 1547, арк. 35; спр. 1616, арк. 167]. Леон Козловський також «домовився з власниками приватних музеїв Любомирських і Дзедушицьких про передачу у Музей Червеньких городів археологічних колекцій цих музеїв» [Свешніков, 2008, с. 7].

Серед цінних експонатів із Музею Дідушицьких 1938 р. передали бронзове навершя XI–XIII ст. зі Сокаля чи околиць. Володимир Петегирич припускає, що ця знахідка може походити з Переждова, а в літературі ранішого часу відзначено, що це – підвіска у вигляді голови птаха скіфського часу [Петегирич, 2011, с. 254–256].

У 1940 р. навершя передано до Львівського історичного музею, а звідти, воно потрапило до відділу археології Інституту українознавства [АМІУ, інв. № 1077]. Колекцію знахідок із Городниці з Музею Дідушицьких, зокрема матеріали трипільської культури, також передали до Музею праісторії Червенської землі (рис. 2). Серед пам'яток варто виокремити Грушківський скарб та копії Михалківських скарбів.

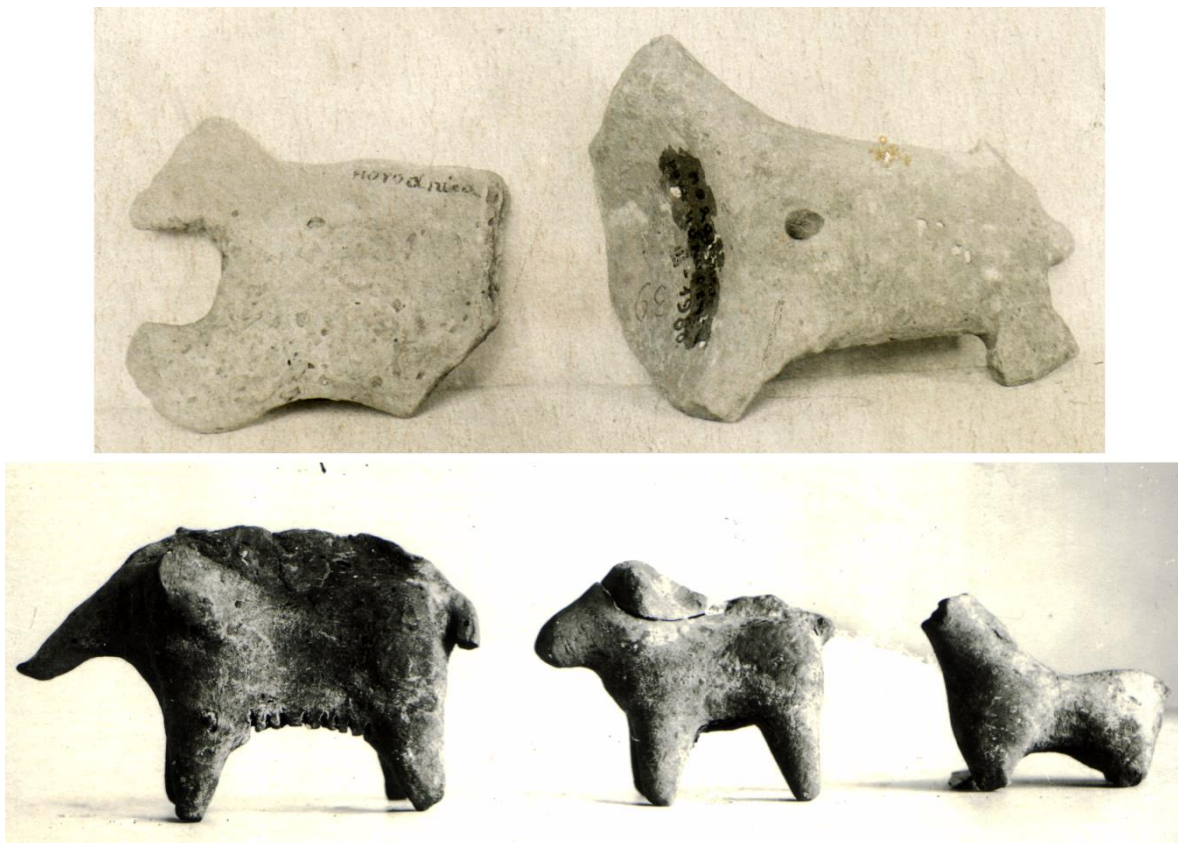

Рис. 2. Матеріали доби раннього заліза з розкопок у Городниці. 1938 р. (НА ВА ІУ НАН України. Матеріали М. Смішка)

Fig. 2. Materials of the Early Iron Age from excavations conducted in Horodnytsia. 1938 (SA DA I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine. Materials of M. Smishko)

Усі студенти кафедри археології, за розпорядженням Л. Козловського, на базі Музею праісторії Червенської землі обов'язково відбували тритижневу практику з консервації і реставрації речей. Щоб опанувати головні принципи реставрації та консервації музейних предметів і навчати цьому студентів, у 1932 р. М. Смішко проходив тривале стажування в музеях, зокрема Кракова. У 1938–1939 рр. керували студентською практикою ад'юнкт кафедри

археології М. Смішко та асистент І. Сібек, допомагав їм студент І. Сवेशніков (рис. 3). Так, І. Сवेशніков працював з І. Сібек над частиною експозиції, що охоплювала період доби бронзи та ранньозалізного віку [Зарубій, 2009, с. 153]. На початку 1939 р. вона вже була частково готова: «... в деяких залах стоять вже габльотки з викладеними знахідками з часу народження Христа і перших століть християнства. Вістря, наконечники, серезки, гребені, фігурки, горщики... Кремень, бронза, залізо... І кістки» [Grekowicz, 1939, s. 6].

Рис. 3. Ігор Сवेशніков (1915–1995).
(Родинний архів К. Сवेशнікова)

Fig. 3. Ihor Sveshnikov (1915–1995).
(K. Sveshnikov's family archive)

Музею праісторії Червенської землі так і не судилося запрацювати. Восени 1939 р. відбулася радянська окупація Заходу України. Зміна політичного режиму була відчутна у всіх сферах науки та культури. Суттєві трансформації відбулися і в музейництві Львова. 10 березня 1940 р. ухвалено остаточне рішення про реорганізацію львівських музеїв, унаслідок якого замість 21 мало залишитися лише 6 [Дзюбан, 2020, с. 84–85]. Демонтували музей у приміщенні палацу Безядецьких у варварський спосіб. Цікаві спогади залишив І. Сवेशніков, який брав участь у створенні його експозиції: «... частину експонатів покинули у цьому приміщенні, звідки вони потім були викинуті на смітник. Багато речей музею НТШ було залишено у новоствореному етнографічному музеї, частину загублено» [Сवेशніков, 2008, с. 79]. Археологічні колекції передали до Львівського історичного музею, де вони з відповідними шифрами перебувають до нині, а наказом від 11 квітня 1940 р. Музей праісторії Червенської землі остаточно ліквідовано [Архів ЛІМ. Книга наказів по Львівському Державному Історичному Музею. 1940–1941 рр., арк. 6].

Покутський музей у Станиславові.

Важливим осередком музейної археології був Покутський музей у Станиславові, заснований 1928 р. У відозві до громадськості зазначено, що він буде продовженням Покутського музею в Коломиї, що припинив діяльність 1914 р. Важливий акцент у цій відозві зроблено на археологічних знахідках усіх археологічних епох із теренів Покуття [Odezwa ..., 1928, s. 1–2]. Зі середини 1928 р. Покутським музеєм у Станиславові керував Б. Януш. Саме він випрацював програму роботи установи. Однак дослідник із невідомих причин не затримався у Станиславові і за кілька місяців повернувся до Львова, щоб посвятити себе науковій праці [Jakimowicz, 1935, s. 312–318; Burchard, 1962, s. 587].

Археологія посіла важливе місце в діяльності Покутського музею в час директорства Юзефа Грабовського (1901–1977), який очолював установу в 1930–1935 рр. Як зазначає сучасна дослідниця Ольга Цівкач: «Як директор Покутського музею він сприяв поповненню його колекцій та домігся відкриття закладу для широкого загалу. З його ініціативи велися пошуки пам'яток у Станіславівському воеводстві» [Ciwkacz, 2018, s. 22]. Роботу в музеї Ю. Грабовський розпочав у червні 1930 р. Як і Б. Януш, він очолював одночасно музей і бібліотеку [Nowa instytucja kulturalna..., 1930, s. 1]. Юзеф Грабовський налагодив співпрацю з Польським краєзнавчим товариством, філія якого виникла у Станиславові 1932 р., та львівськими археологами (рис. 4). Ця співпраця сприяла тому, що він почав проводити археологічні дослідження на теренах Станіславівського воеводства і матеріалами з цих розкопок поповнювати фонди Покутського

музею. Самостійних дозволів на польові роботи він не отримував. Здебільша проводив розкопки, якими керував Т. Сулімірський.

Рис. 4. М. Смішко і Ю. Грабовський під час археологічних досліджень на Станіславівщині. 1930-ті роки (НА ВА ІУ НАН України. Колекція негативів на склі кафедри праісторії Львівського університету)

Fig.4. M.Smishko and Yu.Hrabovskyi during archaeological research in Stanislaviv region. 1930s (SA DA I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine. Collection of glass negatives of the Chair of Prehistory of the University of Lviv)

З першого року на цій посаді Ю. Грабовський стежив, щоби знахідки, виявлені на території Станиславівського воєводства, потрапляли до Покутського музею. Приклад цього – випадково відкрита під Березовом, що неподалік Коломиї, печера з людськими кістяками, фрагментами посуду та виробами з кременю, «найдені річи віддано до покутського музею, де буде стверджено, з якої доби вони походять» [Цікава печера..., 1930, с. 5]. Взимку 1932 р. музей поповнили археологічні знахідки з поховання в Делієві³, випадково виявлені на каменоломні [Передісторична могила..., 1932, с. 10; Senne znalezisko..., 1932]. Про ці дослідження найбільше інформації містять тогочасні українські та польські газети.

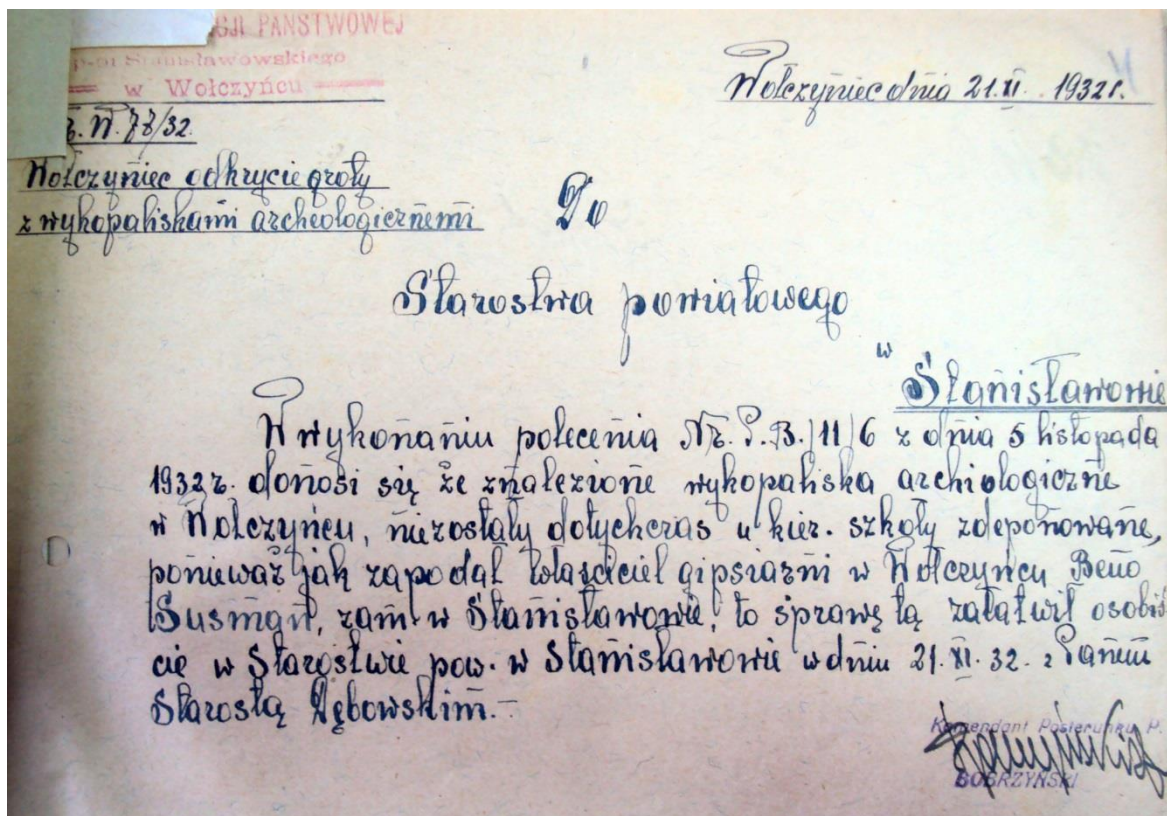

Рис. 5. Документи у справі досліджень Ю. Грабовського у Вовчинці на Станиславівщині (ДАІФО. Ф. 6. Оп. 2. Спр. 471. Арк. 5)

Fig. 5. Documents from the file of research carried out by Yu. Hrabovskyi in Vovchynsi, Stanislaviv region (State Archive of Ivano-Frankivsk region. Col. 6. R. 2. F. 471. P. 5)

Весною 1933 р. Покутський музей поповнився археологічними знахідками, випадково виявленими на місці печери у Вовчинці восени 1932 р. [ДАІФО, ф. 6 cz., оп. 2, спр. 471, арк. 5] (рис. 5). Тоді різні державні органи влади та поліція вели листування, у якому обговорювали можливість Ю. Грабовському самостійно провести розкопки на пам'ятці. Очевидно, його не було надано, і дослідження доручили Т. Сулімірському, а забезпечення її збереження до початку розкопок покладалося на повітового старосту [ДАІФО, ф. 6 cz., оп. 2, спр. 471, арк. 3]. У короткому звіті консерваторові Т. Сулімірський залишив нотатку про свій консерваторський об'їзд влітку 1933 р., де лаконічно зазначив, що відвідав місце розваленої печери у Вовчинці, «яка вказувала на

³ У 1932 р. дослідження в Деліві проводили спільно Т. Сулімірський та Я. Пастернак. (Пастернак Я. Перші археологічні розкопки з рамени гр. кат. Богословської академії у Львові. *Богословія*. Львів, 1936. Т. 14. Кн. 2–3. С. 167).

сліди її заселення в ХІІ ст. по Хр. Знахідки потрапили до Покутського музею в Станіславі» [ЛННБ ім. В. Стефаника, ф. 26, спр. 42, ч. 1, арк. 86].

З масштабних робіт варто відзначити розкопки у Братишеві Тлумацького повіту, які проходили під керівництвом Т. Сулімівського [дет. див.: Бандрівський, 2010, с. 95–97]. На проведення наукових досліджень, завдяки особистим старанням Ю. Грабовського, вдалося отримати кошти із Воеводського фонду праці [Sulimirski, 1935, s. 27]. У 1934 р. на пам'ятці було розкопано шість могил скіфського часу. Серед унікальних, цікавих і цінних знахідок, що тоді поповнили фондові збірки Покутського музею, можна виділити бронзові дзеркала, різноманітні вироби з кераміки, золоті прикраси та намистини [Археологічні розкопки, 1934, с. 6; Цінні знахідки..., 1934, с. 4].

Окрім цього впродовж 1934–1936 рр. Ю. Грабовський брав участь у розкопках Т. Сулімівського на епонімній пам'ятці комарівської культури в Комарові поблизу Галича. Про повну довіру Т. Сулімівського Ю. Грабовському свідчить той факт, що в польовому сезоні 1935 р. у Комарові «*др. Грабовський (директор покутського музею) проводив розкопки могильника доби неоліту*» самостійно [W Komarowi..., 1935, s. 70].

Як директор, Ю. Грабовський дбав не лише про збільшення фондів музею, а й про його популяризацію. Зокрема, був активним учасником музейних з'їздів [Зїзд музеологів, 1934, с. 1]. Часто виголошував доповіді про розкопки на території Станіславщини, а також ділився з учасниками з'їздів результатами діяльності установи. На посаді директора доклав максимум зусиль для збільшення музейних колекцій, організовував виставки і сприяв перетворенню музею на наукову локацію.

У 1935 р. Ю. Грабовський виїхав до Варшави, а 1 грудня 1939 р. Тимчасове управління Станіславської обл. прийняло рішення про створення обласного історичного музею в м. Станіслав на базі Покутського музею. Документація музею та інвентарні книги безслідно зникли після 1939 р. Де вони зберігаються і чи зберігаються, – залишається загадкою.

Волинський музей у Луцьку. На Західній Волині не було фахових археологів, тому роботи проводили дослідники львівського, краківського та варшавського осередків. Археологічні знахідки з цієї території відповідно теж вивозили дослідники до наукових установ, які представляли. Необхідно наголосити, що до заснування Волинського музею тривали довгі дискусії щодо того, як має виглядати музейна мережа на Волині. Ці питання обговорювала українська і польська інтелігенція. Було очевидно, що Волинь потребує музею, який у своїх мурах може гідно репрезентувати «*всю доісторичну історію і усі прояви історичного життя*» [Znaczenie i możliwości..., 1937, s. 5].

Після створення Волинського музею у Луцьку вся міжвоєнна археологія Західної Волині зосереджувалася, головню, навколо цієї установи. Тут працювали фахові археологи і була налагоджена співпраця з львівськими, варшавськими та краківськими вченими.

Одночасно ідею заснування свого музею обговорювала й українська еліта. Передовсім для того, щоби вберегти від вивезення за межі Волині різні історико-культурні пам'ятки. Зокрема, обговорювали можливість створення музею при місцевій «Просвіті»: «... з огляду на те, що численні пам'ятки старовини попадають у чужі руки і вивозяться за межі Волині, започаткувати Волинський музей тимчасово у формі музейної секції чи підсекції при секції культурно-освітній, з тим, щоби зібраний матеріал у майбутньому перейшов до окремого музею Волині» [Луцьк..., 1929, с. 5].

Початки Волинського музею пов'язані із заснованим у Луцьку 1927 р. Волинським товариством краєзнавців і опіки над пам'ятками старовини [дет. див.: Кінд-Войтюк, 2022, с. 247–257]. З ініціативи товариства 16 червня 1929 р. відкрито Волинський музей [Крамар, 2015, с. 258]. У цій події брав участь тодішній президент Польщі І. Мосціцький [Ковальчук, 2014, с. 112]. Музей мав затверджений Статут, який визначав основні завдання його діяльності, зокрема накопичення музейних предметів, формування фондів та наукові дослідження.

Серед засновників музею були Якуб Гоффман і Олександр Прусевич, який став його директором. Від початків існування археологія тут зайняла поважне місце – була виокремлена в самостійний відділ. У музеї також існували природничий, історико-мистецький та етнографічний відділи. На чолі кожного стояли кустоші (хранителі), які здійснювали керівництво науковою і музейною роботою, інвентаризували музейні збірки, контролювали роботу працівників установи [Державний архів Рівненської області, ф. 160, оп. 1, спр. 75, арк. 8]. За пропозицією музейної ради для роботи у відділах призначали асистентів [Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zesp. 14, sygn. 7030, ark. 44].

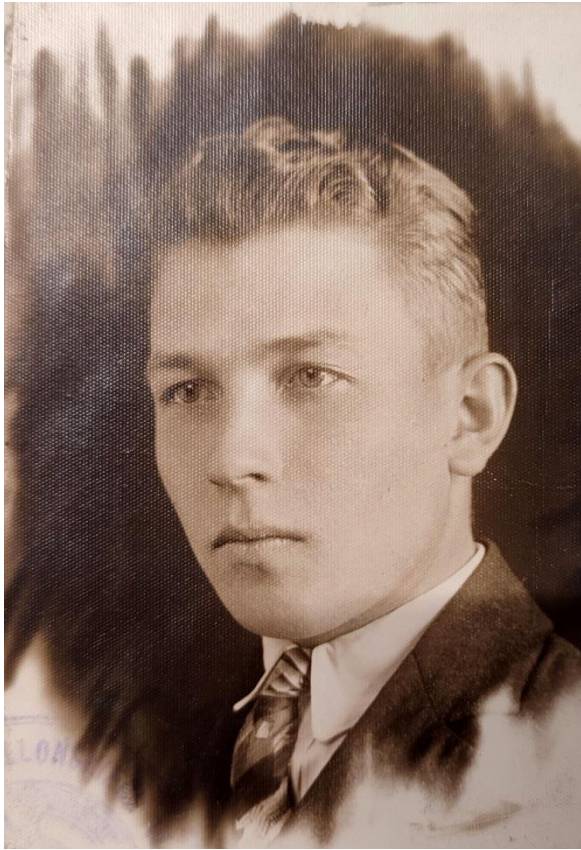

Рис. 6. Ян Фітцке (1909–1940) (Archiwum MAK, Sygn. SP 30/49)

Fig. 6. Jan Ficzke (1909–1940) (Archiwum MAK, Sygn. SP 30/49)

Одну з перших археологічних збірок у 1929–1931 рр. передав до музею Олександр Прусевич. Налічувала вона понад 300 знахідок. До поповнення колекції причинилося Волинське товариство краєзнавців, до якого надходила інформація про пам'ятки, або мешканці Волині самі привозили знахідки. Збереглася згадка, що Волинське товариство краєзнавців передало до музею кам'яну плиту зі середньовічного поховання з території Губківського замку [Z Muzeum Wołyńskiego, 1934, s. 11]. Ще одне джерело поповнення – випадкові знахідки. Найбільше інформації про археологічні роботи та матеріали поміщено в коротких замітках на сторінках тогочасної преси. Наприклад, наприкінці 1934 р. «під Берестечком підчас корчування кількасотлітньої липи селяни викопали старинний скарб, золотих і срібних монет, які походять з 16 і 17 віку. Скарб мають забрати до волинського музею» [Що де сталося, 1934, с. 12].

З головним завданням, яке стояло перед музеєм ще на етапі заснування, – збирати і популяризувати найдавніші пам'ятки з території Волині, установа успішно впоралася. «Археологічні експонати уявляють тим більшу цінність, що це все майже виключно місцевий матеріал, який дає прекрасну картину життя людини на Волині вже приблизно від 5000 літ до Р. Хр.», – писав А. Дублянський [Дублянський, 1942, с. 4].

Першим керівником доісторичного відділу в музеї був археолог Зигмунт Леський (1896–1965). Він обіймав цю посаду з 1929 р. по 1938 р. Дослідник періодично проводив польові дослідження археологічних пам'яток Волині, перші з яких відбулися у с. Коршів, де він мав маєток. Усі отримані матеріали З. Леський віддав до новоствореного музею. Упродовж усього часу перебування на посаді керівника археологічного відділу музею він проводив самостійні дослідження або у співпраці з Я. Фітцке.

Сучасний дослідник історії Волинського музею Т. Верба простежив історію формування археологічних колекцій на основі періодики і це дуже вдалий підхід, оскільки не всі інвентарні книги та документація збереглися після Другої світової війни [Верба, 2021, с. 196–214]. Часто публікації на сторінках преси служать єдиним джерелом для досліджень.

На 1935 р. музей мав близько 4 500 експонатів і користувався популярністю серед відвідувачів. Для опрацювання його колекцій приїжджали дослідники з різних міст. Зокрема, колекції візантійських і римських монет досліджував професор Ягеллонського університету Л. Піотрович [Терський, 2010, с. 76].

З 1935 р. Волинський музей підпорядковувався очолюваному Я. Гоффманом Волинському товариству приятелів наук, який розумів необхідність залучення фахового археолога. Саме Якуб Гоффман вів листування із Краківським археологічним музеєм в особі Тадеуш Реймана про переїзд до Луцька Яна Фітцке [Archiwum MAK. Sygn. SP 30/49. List Jakuba Hoffmana z 16.VI.1936]. У цій справі вдалося досягти успіху і з літа 1936 р. центральною постаттю у музеї стає вихованець Ягеллонського університету, молодий магістр археології Я. Фітцке (рис. 6). У серпні 1936 р. він став науковим співробітником музею і відтоді був відповідальним за розвиток археології в установі. Перше, що зробив археолог на новій посаді, – це переніс і впорядкував фонди, зокрема археологічні [Archiwum MAK. Sygn. SP 30/49. List J. Fitzke do T. Rejmana. 17.VIII.1936]. Він налагодив добру комунікацію із працівниками музею, зокрема З. Леським, який, на його думку, *«знається на багатьох речах і буде допомагати, особливо в терені»* [Archiwum MAK. Sygn. SP 30/49. List J. Fitzke do T. Rejmana. 17.VIII.1936]. Перша нагода для таких теренових робіт Я. Фітцке випала на серпень 1936 р., розкопки відбулися у Луцьку [Archiwum MAK. Sygn. SP 30/49. List J. Fitzke do T. Rejmana. 17.VIII.1936]. Археолог розкопав сім жител неолітичного часу, які сучасні дослідники відносять до культури лінійно-стрічкової кераміки.

Одночасно Я. Фітцке велику увагу приділяв популяризації науки й активно налагоджував контакти із громадськістю. Цей напрям діяль-

Рис. 7. Ян Фітцке (зліва) біля замку в Луцьку (Archiwum MAK, Sygn. SP 30/49)

Fig. 7. Jan Fitzke (from the left) near the castle in Lutsk (Archiwum MAK, Sygn. SP 30/49)

ності був спрямований передовсім на публікацію результатів досліджень у різних наукових і періодичних виданнях.

Упродовж 1937–1939 рр. Я. Фітцке був головним хранителем Волинського музею (рис. 7). Тепер «музей отримав фахового керівника» [Нієс, 1937, s. 10]. При закладі існувала невеличка реставраційна майстерня [Ковальчук, 2014, с. 115]. Після переїзду із Кракова до Луцька Я. Фітцке «відбулась ґрунтовна реорганізація виставкової діяльності, облаштовано археологічну лабораторію, де проводиться консервація зброї та інших металевих предметів, здійснено реконструкцію кахлів та інших предметів» [Нієс, 1937, s. 10–11]. Тому можна стверджувати, що з цього часу Волинський музей стає чи не найбільшим науковим археологічним осередком Західної Волині. Відомий археолог Т. Сулімірський вважав, що саме завдяки наполегливій роботі Я. Фітцке в міжвоєнний період Луцьк можна прирівнювати до таких потужних археологічних центрів, як Краків, Львів, Варшава чи Познань [Sulimirski, 1955, s. 17]. Адже, очоливши музей у 1937 р., Ян Фітцке розгорнув активну організаційно-наукову роботу, яка зосереджувалася, найперше, навколо інвентаризації знахідок, а також стала організатором археологічних досліджень на теренах Волинського воєводства [Jan Fitzke: archeolog..., 2009, s. 78, 83]. «Цілою душею віддавався магістр Фітцке археологічним дослідженням на Волині. Проводив сам археологічні дослідження, запрошував до участі в них краківських археологів, вишукував об'єкти для досліджень», – писав згодом сучасник Яна Фітцке Володимир Засядчук [Zasiadczuk, 1965, s. 162].

Упродовж 1936–1939 рр. відбулася низка археологічних експедицій під керівництвом Я. Фітцке та З. Леського, що суттєво поповнила археологічні колекції музею, а також збагатила археологічну карту Західної Волині нововідкритими пам'ятками. Частина архіву Я. Фітцке з рукописними матеріалами та кресленнями з різних пам'яток зберігається у Львові [НА ВА ІУ НАН України. Sprawozdanie z wycieczki archeologicznej odbytej po powiecie łuckim. 1937]. Загалом, на Волині він розкопав 13 пам'яток, зробив понад 20 розвідкових виїздів, а також залучив до археологічних робіт Т. Сулімірського зі Львова, Г. Леньчика із Кракова, а також Я. Гоффмана з Варшави [Jan Fitzke: archeolog..., 2009, s. 100].

Серед перших археологічних робіт Я. Фітцке варто виокремити розкопки на пам'ятці лінійно-стрічкової кераміки в Луцьку та дослідження курганів у Боратині. У звіті за 1936–1937 рр. він подав інформацію про роботи на таких археологічних пам'ятках Волині: Берестяне⁴, Боратин, Бугрин, Городок, Коршів, Кульчин, Любомль, Валентинів, Вільгір [Sprawozdanie z działalności..., 1938, s. 13–18]. Створення археологічної карти Волині, оскільки «існуючу карту українського вченого, проф. В. Антоновича вважав вже застарілою», було одним із нереалізованих задумів Я. Фітцке [Zasiadczuk, 1965, s. 162].

Багатим на польові дослідження під афіліацією Волинського музею став 1937 р. У цей час відбулися одні з найважливіших теренових робіт Я. Фітцке на могильнику доби бронзи в Торчині біля Луцька. Вони розпочалися навесні і були передовсім рятівними, бо місцева поліція передала до Волинського музею три добре збережені посудини культури шнурової кераміки, виявлені поблизу Торчина [Fitzke, 1937]. Найважливіше, що під час цього розвідкового виїзду вдалося добитися повної заборони будь-яких земляних робіт, які би продовжили нищення пам'ятки. У жовтні Я. Фітцке провів на пам'ятці дослідження, відкривши 19 захоронень із багатим поховальним інвентарем (зброя, прикраси, посуд). Виїзд, датований 29 квітня 1939 р., сприяв відкриттю восьми нових поховань. Кожне з них мало по два людські кістяки [НА ВА ІУ НАН України. Sprawozdanie z wycieczki archeologicznej do Torczyna z dnia 29.IV.37 r.].

⁴ Розкопки могильників у с. Берестяне провела у 1980-х роках археолог Віра Гупало. Результати досліджень трьох повністю розкопаних могильників із підкурганними похованнями княжої доби опубліковані окремою монографією (Гупало В. Берестянські курганні могильники кінця X–XII ст. Львів, 2006. 108 с.)

Не менш цікаві роботи відбулися в польовому сезоні 1937 р. у с. Устя Костопільського повіту, де розкопано дві групи ранньосередньовічних курганів [НА ВА ІУ НАН України. Матеріали В. Ауліха. Устя. Архів Я. Фітцке] (рис. 8), та с. Валентинів Луцького повіту (матеріали шнурової кераміки та культури лінійно-стрічкової кераміки).

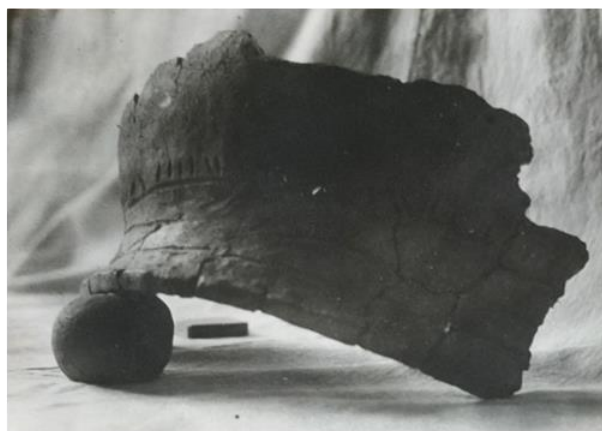
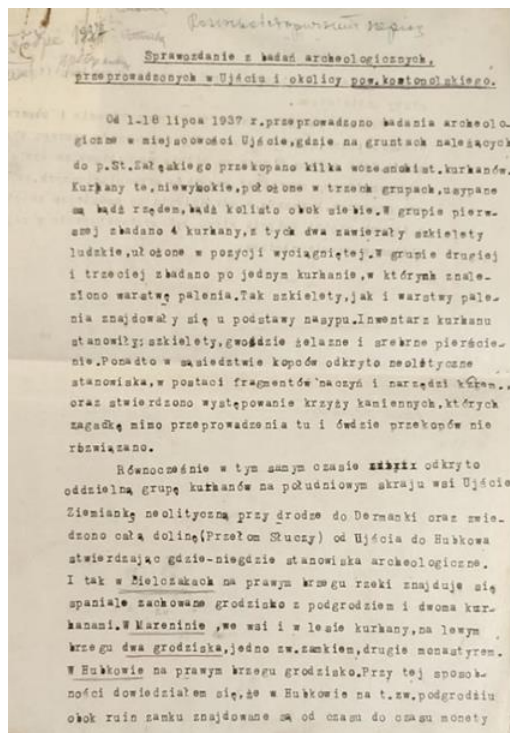

Рис. 8. Звіт і фрагмент горщика з досліджень Я. Фітцке в с. Устя Костопільського повіту (НА ВА ІУ НАН України. Матеріали В. Ауліха. Архів Я. Фітцке)

Fig. 8. Field report and a fragment of the pot from excavations conducted by J. Fitzke in Ustya, Kostopil County (SA DA I. Krypiakewych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine. Materials of V. Aulich. Archive of J. Fitzke)

У 1938 р. Я. Фітцке досліджував давньоруські кургани біля с. Берестяни, які, за його словами, були «невеликих розмірів, ховали в собі поодинокі скелети, покладені у витягнутій позиції, при них знайдені окремі срібні персні та колти, один з них датується XI–XII століттями» [цит. за: Охріменко, Дмитрук, Златогорський, 2005, с. 13].

У 1939 р. Я. Фітцке провів розкопки на території Луцького замку. Ці роботи передували виготовленню документації на реставрацію архітектора із Варшави Я. Захватовича. Ян Фітцке прокопав чотири траншеї поряд із в'їзною вежею. Про ці розкопки археолог пише: «... фундаменти такого пізнього замку... не є глибокими і сягають глибини ледве 4 м. Відкрито виразні сліди земляної фортифікації ранньосередньовічного городища, а трохи нижче валів, можливо – неолітичних. Сліди ранньосередньовічного городища, найцікавіше для нас з огляду на історію замку, збереглися відносно добре» [Fitzke, 1939a, s. 103–104]. Рукопис статті, присвяченої замку Любарта в Луцьку, зберігається у Львові.

Ян Фітцке намагався налагодити співпрацю Волинського музею з іншими профільними установами. Закономірно, що одним із перших став Краківський археологічний музей. Було розроблено проект такої співпраці. В одному з перших листів до краківського колеги Т. Реймана, датованому 17 серпня 1936 р., він повідомляв, що його проект співпраці між Волинським музеєм та Краківським археологічним підтримано і наступного року можна буде

проводити спільні археологічні дослідження [Archiwum MAK. Sygn. SP 30/49. List J. Fitzke do T. Rejmana. 17.VIII.1936].

Із Волинським музеєм тісно співпрацював Т. Сулімірський, який тоді був представником краківського археологічного середовища й очолював кафедру археології Ягеллонського університету. Він мав добрі контакти з Я. Фітцке, що вилилося в низку спільних археологічних досліджень, проведених на території Волині у 1937–1938 рр. Із цих робіт варто виокремити розкопки Т. Сулімірського в Заборолі Кременецького повіту та Майдані Моквинському Костопільського повіту [Fitzke, 1938, s. 125]. До археологічних робіт залучалися студенти Ягеллонського університету.

Окрім розкопок, перебуваючи на Волині, Т. Сулімірський читав публічні лекції в Луцьку. Зокрема, 10 червня 1937 р. у залі засідань воєводського уряду виголосив доповідь, присвячену скіфській культурі, першокласним фахівцем якої був [Gaczoł, 2009, s. 132]. Варто наголосити, що краківські археологи проводили розкопки на археологічних пам'ятках Волині з метою поповнення краківських музейних колекцій. Це чітко простежується в листах Я. Фітцке до Т. Реймана [Archiwum MAK. Sygn. SP 30/49. List J. Fitzke do T. Rejmana. 24.X.1937].

Тадеуш Сулімірський також був рецензентом докторату Яна Фітцке «Краківська група культури шнурової кераміки», який так і не вдалося захистити через початок війни [T.R., 1948, s. 137]. У листі до Т. Реймана Я. Фітцке писав, що, якщо «п. проф. Сулімірський візьме мою роботу, то в травні, мабуть, заскочу до Кракова» [Archiwum MAK. Sygn. SP 30/49. List J. Fitzke do T. Rejmana. 5.IV.1939]. Професор роботу прорецензував, і наприкінці травня 1939 р. Я. Фітцке працював над переформатуванням докторату відповідно до його зауважень [Archiwum MAK. Sygn. SP 30/49. List J. Fitzke do T. Rejmana. 27.V.1939]. Цій праці високу оцінку давав відомий археолог Я. Махнік, який відзначив, що «була вона підсумком досліджень і камеральних студій Я. Фітцке періоду неоліту» [Machnik, 1990, s. 8]. Проте захистити докторат та продовжити наукову роботу не судилося. На початку війни він був мобілізований і 18 вересня 1939 р. потрапив у радянський полон. У квітні 1940 р. його замордували в Катині [Jan Fitzke: archeolog..., 2009, s. 88; Blomborgowa, 2000, s. 7–62].

Під час роботи Я. Фітцке на посаді кустоша Волинського музею часто поповнювалися археологічні фонди. Сюди потрапляла більшість знахідок із його розкопок, а також випадкові, які приносили селяни з різних місцевостей, зокрема крем'яні та кам'яні знаряддя, фрагменти посуду, монети, пряслиця.

Власне, Я. Фітцке надавав важливого значення популяризації археології серед громадськості, і це позитивно впливало на збільшення фондів музею [Верба, 2021, с. 205–206]. Впродовж усього часу він залишався вірним краківському археологічному середовищу і, навіть перебуваючи на посаді кустоша Волинського музею, намагався ділити археологічні знахідки з Волині між Луцьком і Краковом.

Вибух Другої світової війни, мобілізація і смерть Я. Фітцке призупинили польові та камеральні роботи, перестали поповнюватися фонди. З війни музей вийшов зі значними матеріальними втратами. У 1940 р. на базі Волинського музею було організовано обласний історико-краєзнавчий.

Археологія в польських повітових музеях. Невеличкі археологічні колекції існували в повітових музеях Галичини (Заліщики, Чортків) і Волині (Кременець). Ці інституції співпрацювали з львівськими археологами, проводили незначні дослідження в терені і матеріалами з них поповнювали колекції музеїв.

Музей у Заліщиках створений 1929 р. з ініціативи професора місцевої гімназії Юзефа Шварца. Ця установа отримала неабияку підтримку старости і секретаря повітової ради. Тадеуш Сулімірський у звіті про діяльність львівського археологічного осередку відзначав, що «в Заліщиках при повітовій Раді виник малий регіональний музей, в якому зібрано багато артефактів з Поділля заліщанського» [Sulimirski, 1935, s. 27]. Про підтримку свідчить і його розміщення у приміщенні повітової ради. Сюди потрапляли речі з археологічних розкопок, а

також експонати, подаровані місцевими краєзнавцями. У літературі зафіксовано цікавий випадок 1930 р. неподалік Заліщик, у с. Слобідка. Під час польових робіт випадково виявили поховання в кам'яній гробниці з двома кістяками. На місце виїхав директор музею Ю. Шварц, який обстежив пам'ятку і виявив у похованні фрагменти посуду та цілі форми, які згодом археологи датували культурою кулястих амфор. Вироби зараз зберігаються в Львівському історичному музеї [Свешников, 1983, с. 44]. Ще один випадок того, що Ю. Шварц брав участь у розкопках, зафіксовано 1934 р., коли поблизу с. Городок Заліщицького повіту він почав розкопки найбільшого з чотирьох скіфських курганів, відомих у цій місцевості. Продовжив дослідження Т. Сулімірський. Ці розкопки поповнили Заліщицький музей виробами із заліза, бронзовими наконечниками стріл, фрагментом бронзової шпильки та посуду [Sulimirski, 1936, s. 67].

Про підтримку наукових контактів Ю. Шварца з археологами Львівського університету свідчить згадка про археологічні обстеження на місці випадково виявленого «скринькового» поховання у Слобідці Кошиловецькій, де *«був присутній учитель гімназії в Заліщиках п. Ю. Шварц»*, який урятував археологічні матеріали і мав надіслати на кафедру класичної археології Львівського університету детальний опис проведених робіт [Sulimirski, 1935, s. 21; Antoniewicz, 1938, s. 397] (рис. 9). Сліди комунікації Ю. Шварца простежуються і з Я. Пастернаком. У колекції негативів на склі Я. Пастернака зберігся горщик із підписом *«Із збірки проф. Шварца у Заліщиках»* [НА ВА ІУ НАН України. Колекція негативів на склі НТШ. Матеріали Я. Пастернака] (рис. 9).

Загалом, музейна збірка була нечисельною – 715 експонатів, які охоплювали археологію, природу та ремесла. У 1931 р. Ю. Шварц опублікував путівник «Заліщики і околиці», де приділив увагу й археології [Schwartz, 1931, s. 17–21]. На початку 1940-х років музей спіткала така ж доля, що й більшість повітових – нова влада його ліквідувала, а експонати передала до Тернопільського обласного краєзнавчого музею.

Про міський музей у Чорткові та його діяльність у міжвоєнний період є ще менше інформації. Зі скупих повідомлень у тогочасній пресі відомо, що його фонди наповнювались і випадковими знахідками з території Чортківського повіту. Так, у липні 1934 р. у с. Біле випадково виявили зуб мамонта, який передали до музею. На місце запросили спеціальну комісію, яка мала провести розкопки і встановити, чи немає цілого скелета [Розкопки в Чортківщині, 1934, с. 7].

На Волині такою повітовою іституцією, що збирала, зберігала і науково опрацьовувала археологічні знахідки в міжвоєнний період був Волинський музей при Кременецькому ліцеї, який із 1937 р. діяв як самостійна установа [Ярмошик, 2010, с. 40].

На становлення та розвиток археології у цьому музеї важливий і вирішальний вплив мало те, що 1936 р. до нього був делегований тодішній працівник Державного археологічного музею у Варшаві Олександр Цинкаловський. *«В 1936 р. мене призначено директором музею⁵ при Лицеум Кременецькому, де я працював 5 років, аж до 1939 р.»*, – писав археолог в автобіографії [цит. за: Радіон, 1975, с. 32]. Одним із головних напрямів роботи музею в цей час стало наукове комплектування фондів збірок, поповнення колекцій і вивчення матеріалів.

Олександр Цинкаловський значно посилив акцент на систематичне та ретельне збирання експонатів, що дало змогу створити багату й різноманітну колекцію. Головним його завданням у Кременці було сформувавши археологічний відділ у музеї і йому це вдалося. У спогадах сучасників зафіксовано, що *«дуже багато також представлено в музеї місцеву етнографію й археологію. Тут представлено й найдавніші епохи людського життя на землі і часи стародавнього Риму, Греції та Візантії. Наша княжа доба, Литва і Польща, нові часи та сучасні нам події. Любляча рука і пильне око знавця, зокрема Цинкаловського, все те*

⁵ Олександр Цинкаловський, очевидно, був кустошем археологічного відділу, оскільки директором у 1936–1939 рр. був Францішек Мончак. Посаду директора О. Цинкаловський обіймав у 1939–1943 рр.

розшукувало, викопувало, випрошувало, купувало і купчило» [Холмський, 1961, с. 68]. У музеї були доволі цінні археологічні колекції, які вчений ретельно опрацював і використав для майбутніх праць («Матеріали до праісторії Волині і Волинського Полісся» (1961), «Стара Волинь та Волинське Полісся» (1984, 1986)) [Прищепя Б., Прищепя О., 2011, с. 47].

Рис. 9. Археологічні знахідки зі Слобідки Кошиловецької і невідомої місцевості з досліджень Ю. Шварца (НА ВА ІУ НАН України. Колекція негативів на склі кафедри праісторії Львівського університету; Матеріали Я. Пастернака

Fig. 9. Archaeological finds from Slobidka Koshylovetska and from unknown location. Research carried out by Yu. Shwarts (SA DA I. Krypiakewych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine. Collection of glass negatives of the Chair of Prehistory of the University of Lviv. Materials of Ya. Pasternak)

Важливе значення мали польові дослідження О. Цинкаловського, результати яких він публікував в українських і польських часописах [Цинкаловський, 1937, с. 141–142; Cynkałowski, 1936, s. 349–353]. Серед них наймасштабнішими були розкопки на пам'ятці трипільської культури у с. Бодаки на Кременеччині (рис.). Однак було б помилково вважати, що всі матеріали з розкопок поповнювали фонди Кременецького музею. Частину знахідок із Волині, зокрема з Кременеччини, О. Цинкаловський продовжував надсилати до Музею НТШ [Архів Музею при Інституті народознавства НАН України. Інвентарна книга Музею НТШ. Ч. 8. арк. 84–86]. Найефектніші потрапляли до Державного археологічного музею у Варшаві. Приклад – Скарб зі Серахович [Левада, 2021, с. 317–332], а також поховання в Рудці [РМА. Pisma 466-IX/36 і 471-IX/36 z dnia 6 czerwca 1936 r.]. Знахідки з Рудки належали до вельбарської культури і були дуже цінним надбанням для музеїв. Тому директор Кременецького музею Ф. Мончак просив дирекцію Державного археологічного музею у Варшаві виготовити копію «готського гробу знахідок» з Рудки і відзначав, що «для доісторичного відділу нашого музею матимуть дуже велику цінність» [РМА. Pisma R. Jakimowicza do dyrekcji RMA z 23.XI.1936].

На жаль, не збереглося документів, які б дали змогу встановити кількість археологічних знахідок у фондах Кременецького музею і наскільки вона збільшилася в час роботи О. Цинкаловського, але, поза сумнівом, наукове комплектування, започатковане під його керівництвом, заклало фундамент для подальшого розвитку музею, зробивши значним центром наукової і культурної діяльності.

З польських музейних установ археологічні дослідження проводили Покутський музей у Станіславові (Ю. Грабовський) та Волинський музей у Луцьку (Я. Фітцке, З. Леський). У повітових містечках незначний доробок мав музей у Заліщиках, який очолював Ю. Шварц.

Підсумовуючи, варто зазначити, що не у всіх музеях були великі колекції археологічних знахідок, більшість із них не публікували результатів своїх досліджень, не документували роботи, погано зберігали архіви. Однак їхній сумарний внесок у розвиток міжвоєнної

археології не можна недооцінювати, хоча б тому, що музейники на периферії привертати увагу місцевого населення до культурної спадщини, вчили селян, на які знахідки варто звертати увагу, і так зберегли чимало артефактів, відкрили та дослідили значну кількість пам'яток, що ввійшли в історію археологічної науки заходу України.

ЛІТЕРАТУРА

- Археологічні розкопки. (1934, 22 червня). *Діло*, 162, 6.
- Архів Львівського історичного музею (ЛІМ). Книга наказів по Львівському Державному Історичному Музею. 1940–1941 рр.
- Архів Музею при Інституті народознавства НАН України. Інвентарна книга Музею НТШ. Ч. 8. 135 арк.
- Бандрівський, М. (2010). Пам'ятки середньодністровської (західноподільської) групи ранньозалізного віку в центральноевропейській хронологічній шкалі та проблеми періодизації. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 14, 76–113.
- Булик, Н. М. (2008). Археологічні колекції у музеях Львова (1823–1914). *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 12, 407–428.
- Булик, Н. (2014). Львівська археологія ХІХ – початку ХХ століття: дослідники, наукові установи, музеї. Львів, 304 с.
- Булик, Н. (2018). Світло й тіні музейно-археологічного життя Львова першої половини ХХ ст. (на прикладі Музею Дідушицьких). *Сіверщина в історії України*, 11, Київ; Глухів, 380–386.
- Верба, Т. (2021). Формування фондів Волинського музею (за матеріалами періодичного видання «Wołyń» 1933–1939 рр.). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія Історія*, 8(50), Луцьк, 196–214. <https://doi.org/10.24919/2312-2595.8/50.239205>
- Гупало, В. (2006). *Берестянські курганні могильники кінця Х–ХІІ ст.* Львів, 108 с.
- Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). Ф. 6сз. Оп. 2. Спр. 471. арк. 5.
- Державний архів Львівської області (ДАЛО). Ф. 26. Оп. 5. Спр. 1583. арк. 53; Спр. 1547. арк. 35; Спр. 1616. арк. 167.
- Державний архів Рівненської області. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 75. арк. 8.
- Дзюбан, Р. (2020). *Культурні цінності установ Львова у 1939–1953-х рр.: переміщення і втрати.* Львів, 344 с.
- Дублянський, А. (1942, 1 січня). Волинський музей в Луцьку. *Український голос*, 1, Луцьк, 4.
- Зарубій, Е. (2009). Історія Відділу археології Львівського історичного музею. *Наукові записки. Львівський історичний музей*, 13, 152–172.
- Захарчин, Н. (2020). Нормативно-правове регулювання діяльності музеїв в Другій Речі Посполитій. *Часопис Київського університету права*, 1, 38–41. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2020.05>
- Зізд музеологів. (1934, 30 червня). *Діло*, 170, 1.
- Кінд-Войтюк, Н. (2022). Діяльність Волинського товариства краєзнавців і охорони пам'яток старовини та Волинського товариства друзів наук щодо виявлення, вивчення і збереження історико-культурних пам'яток Волині у міжвоєнний період. *Наука і техніка сьогодні*, 10(10), 247–257. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-10\(10\)-247-257](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-10(10)-247-257)
- Ковальчук, Є. (2014). Польський період історії Волинського краєзнавчого музею (1929–1939 роки). *Праці Центру пам'яткознавства*, 25, 108–120.
- Крамар, Ю. (2015). Західна Волинь 1921–1939 рр.: національно-культурне та релігійне життя. Луцьк, 404 с.
- Кротоус, А. (1998). До питання формування окремих музейних збірок України та м. Львова у ХІХ – І третині ХХ ст. *Наукові записки ЛІМ*, 7, 3–13.
- Левада, М. (2021). Історія Сераховичівського скарбу. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 25, 317–332. <https://doi.org/10.33402/mdapv.2021-25-317-332>
- Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника (ЛННБ). Відділ рукописів. Ф. 26. Спр. 42. Ч. 1. арк. 35.

- Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника (ЛННБ). Відділ рукописів. Ф. 26. Спр. 42. Ч. 4. Арк. 51.
- Луцьк (Загальні збори повітової «Просвіти»). (1929, 1 червня). *Діло*, 120, 5.
- Науковий архів відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (НА ВА ІУ НАН України). Колекція негативів на склі НТШ. Матеріали Я. Пастернака.
- Науковий архів відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (НА ВА ІУ НАН України). Матеріали В. Ауліха. Устя. Архів Я. Фітцке.
- Науковий архів відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (НА ВА ІУ НАН України). Sprawozdanie z wycieczki archeologicznej do Torczyna z dnia 29.IV.37 r.
- Науковий архів відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (НА ВА ІУ НАН України). Sprawozdanie z wycieczki archeologicznej odbytej po powiecie łuckim. 1937.
- Нові музеї у Львові. (1936, 2 грудня). *Діло*, 272, 8.
- Охріменко, Г., Дмитрук, В., Златогорський, О. (2005). Ян Фітцке дослідник минувшини Волині. В Г. Охріменко (ред.), *Археологічна спадщина Яна Фіцке*. Луцьк, 9–14.
- Пастернак, Я. (1929, 27 жовтня). Дещо про обласні музеї. *Діло*, 240, 2.
- Передісторична могила в Станиславівщині. (1932, 24 січня). *Правда*, 3, 10.
- Петегирич, В. (2011). Дві рідкісні знахідки княжої доби із Сокаля на Львівщині. *Наукові студії: збірник наукових праць. Історико-краєзнавчий музей м. Винники*. Львів; Винники, 254–267.
- Прищеп, Б. А., Прищеп, О. П. (2011). *Історичне краєзнавство Волині: навч. посіб.* Рівне, 352 с.
- Радіон, С. (1975). Професор Олександр Цинкаловський. До ювілею 75-ліття життя й 55-ліття наукової праці. В *Цинкаловський О. Старовинні пам'ятки Волині*. Торонто, 29–33.
- Розкопки в Чортківщині. (1934, 11 липня). *Діло*, 180, 7.
- Рябчикова, Ф. (2012). Музейництво на західноукраїнських етнічних землях у 1939–1941 рр. В А. Силюк, Є. Ковальчук (упоряд.), *Волинський музейний вісник: Музеї у дослідженні та збереженні пам'яток культурної спадщини західноукраїнських етнічних земель*. *Наук. зб.*, 4, Луцьк, 12–18.
- Свешников, И. К. (1983). Культура шаровидных амфор. Археология СССР. *Свод археологических источников*, Т. В1–27. Москва: Наука, 86 с.
- Свешников, И. (2008). Спогади музейного працівника. *Пам'ятки України: історія та культура*, 2, 1–38.
- Скорик, М. (1935, 13 червня). Розвиток українського музейництва. З'їзд представників українських музеїв у Галичині. *Діло*, 154, 4.
- Терський, С. (2010). *Історія археологічних досліджень та історичного краєзнавства Волині*. Львів, 380 с.
- Холмський, А. (1961). Крем'янець – волинські атени. *Літопис Волині*, 5, Вінніпег, 68.
- Цинкаловський, О. (1937). Готський гріб римської доби в селі Рудки на Кремянеччині. *Життя і знання*, 5(116), Львів, 141–142.
- Цікава печера під Коломиєю. (1930, 10 вересня). *Діло*, 200, 5.
- Цінні знахідки в Коломийщині та Товмаччині. (1934, 03 липня). *Діло*, 173, 4.
- Що де сталося. (1934, 16 грудня). *Правда*, 50, 12.
- Яненко, А. (2016). Історія музейної археології УСРР (1919–1934). Київ, 368 с.
- Ярмошик, І. (2010). Основні напрямки історико-краєзнавчого вивчення Волині польськими науковцями в 1930-х роках. *Волинські історичні записки*, 4, Луцьк, 40.
- Antoniewicz, W. (1933). Muzea archeologiczne w Polsce. *Pamiętnik muzealny*, 2, 47–57.
- Antoniewicz, W. (1938). Z dziedziny archeologii ziem Polski (szkice, przyczynki, notanki). *Światowit*, 17, 341–422.
- Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Zesp. 14. Sygn. 7030. ark. 44.
- Archiwum Muzeum Archeologicznego w Krakowie (МАК). Sygn. SP 30/49.
- Blombergowa, M. (2000). Uczni polscy rozstrzelani w Katyniu, Charkowie i Twerze. *Analecta*, 9/2(18), Romae, 7–62.
- Burchard, H. (1962). Janusz Bogdan. *Polski Słownik Biograficzny*. Wrocław; Warszawa; Kraków, 587–588.
- Cenne znalezisko w Stanislawowskim. (1932, 20 stycznia). *Ilustrowany kuryer codzienny*, 20.

- Ciwkacz, O. (2018, 13–26 marca). Działalność dr. Józefa Grabowskiego w Stanisławowie w latach 1930–1935. *Kurier Galicyjski*, 5 (297), 22.
- Cynkałowski, A. (1936). Grob gocki z epoki rzymskiej ze wsi Rudka pow. Krzemienieckiego. *Życie Krzemienieckie*, 8–9, Krzemieniec, 349–353.
- Czołowski, A. (1937). Lwowskie zbiory muzealne. *Pamiętnik Muzealny*, 7, Kraków, 17–24.
- Demetrykiewicz, W. (1920). W sprawie gruntownej reformy i nowego urządzenia instytucji publicznych przeznaczonych do badań naukowych nad wykopaliskami archeologicznymi w Polsce, jako też dla umiejętnej ich ochrony. *Wiadomości Archeologiczne*, 5(1–2), 3–20.
- Fitzke, J. (1937). Cenne zabytki neolityczne na Wołyniu. *Ilustrowany Kurjer Codzienny*, 76, Kraków.
- Fitzke, J. (1938). Tegoroczne badania archeologiczne na Wołyniu. *Z Otchłani Wieków*, 13(9–10), 125–128.
- Fitzke, J. (1939a). Cenne odkrycia na zamku Lubarta w Łucku. *Ziemia Wołyńska: Miesięcznik poświęcony sprawom krajoznawczym i kulturalnym*, 2(6–7), Łuck, 103–104.
- Fitzke, J. (1939b). Muzeum ks. Ostrogskich Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Ostrogu i uwagi na temat polityki muzealnej na Wołyniu. *Ziemia Wołyńska*, 1, Łuck, 56.
- Gaczol, A. (2009). Związki Krakowa i Łucka na przestrzeni wieków XIX i XXI (przyczynek do dziejów służby ochrony zabytków w Polsce w okresie międzywojennym). *Wiadomości Konserwatorskie*, 25, 122–136.
- Grekowicz, M. (1939, 30 stycznia). Muzeum w pałacu diamentowej wróżki. *Gazeta Polska*, 6.
- Jakimowicz, R. (1935). Ś. P. Bohdan Janusz. *Wiadomości Archeologiczne*, 13, 312–318.
- Jan Fitzke: archeolog, badacz przeszłości Wołynia, muzeolog. *Z Wołynia 1936–1939*. (2009). Biały Dunajec; Ostrog, 308 s.
- Kopera, F. (1920). Przed zjazdem muzeologów. *Przegląd Muzealny*, 2, 23–24.
- Kopera, F. (1930). Protokół V Zjazdu Delegatów Związku Muzeów w Polsce odbytego w Tarnowie w dn. 12–13.06.1930 r. *Pamiętnik V Zjazdu Delegatów Związku Muzeów w Polsce odbytego w Tarnowie w dn. 2–13.06.1930 r.* Kraków, 5–16.
- Machnik, J. (1990). J. Bartys i J. Fitzke jako badacze neolitu i początków epoki brązu. *Sprawozdanie z posiedzeń Komisji Naukowych Polskiej Akademii Nauk*, 34, Kraków, 8.
- Mansfeld, B. (1980). Sprawy muzealne u progu II Rzeczypospolitej. *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo*, 9, Torun, 147–172.
- Mansfeld, B. (1993). Dwa zjazdy muzealne we Lwowie. *Muzealnictwo*, 35, 6–17.
- Nieć, J. (1937). Prace naukowo-badawcze Wołyńskiego Towarzystwa Przyjaciół nauk w r. 1936. *Znicz*, 1–2, Łuck, 10–11.
- Nowa instytucja kulturalna w Stanisławowie. (1930). *Kurier Stanisławowski*, 519, Stanisławów, 1.
- Odezwa «Muzeum Pokuckiego» przy Komitecie Regionalnym Województwa Stanisławowskiego w sprawie ratowania zabytków kultury i zasilania zbiorów muzealnych. (1928). Stanisławów, 1–2.
- Państwowe Museum Archeologiczny (PMA) (Dział dokumentacji naukowej). Teczka Rudka. Pisma 466-IX/36 i 471-IX/36 z dnia 6 czerwca 1936 r.
- Schwartz, J. (1931). *Zaleszczyki i okolica. Przewodnik krajoznawczy*. Tarnopol, 70 s.
- Sprawozdanie z działalności Wołyńskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk za lata 1935–1937. (1938). Łuck, 13–18.
- Sulimirski, T. (1935). Sprawozdanie z działalności lwowskiego ośrodka prehistorycznego. *Z Otchłani Wieków*, 10(2), 27.
- Sulimirski, T. (1936). *Scytowie na Zachodnim Podolu*. Lwów, 186 s.
- Sulimirski, T. (1938). Brazowy skarb z Niedzielisk, pow. Przemysłany. *Światowit*, 17, 255–282.
- Sulimirski, T. (1955). *Polska przedhistoryczna. Cz. 1: od epoki lodowej do około 2000 przed Chr.* Londyn.
- T.R. (Reyman). (1948). Op. Mgr. Jan Józef Fitzke. *Przegląd Archeologiczny*, 8(1), 137.
- Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o opiece nad muzeami publicznymi. (1933). *Dziennik Ustaw*, 32, 279.
- W Komarowi pod Haliczem. (1935). *Z Otchłani Wieków*, 10(4–5), 70.
- Z Muzeum Wołyńskiego. (1934). *Wołyń*, 7, Łuck, 11.
- Zasiadczuk, W. (1965). Mgr Jan Fitzke na Wołyniu: wspomnienie. *Z Otchłani Wieków*, 31(2), 162–163.
- Znaczenie i możliwości rozwoju Muzeum Wołyńskiego w Łucku. (1937). *Wołyń*, 13, Łuck, 5.

REFERENCES

- Arkheologichni rozkopky. (1934, 22 chervnia). *Dilo*, 162, 6. (in Ukrainian).
- Arkhib Lvivskoho istorychnoho muzeiu (LIM). Knyha nakaziv po Lvivskomu Derzhavnomu Istorychnomu Muzeiu. 1940–1941 rr. (in Ukrainian).
- Arkhib Muzeiu pry Instytuti narodoznavstva NAN Ukrainy. Inventarna knyha Muzeiu NTSh. Ch. 8. 135 ark. (in Ukrainian).
- Bandrivskyi, M. (2010). Pam'iatky serednodnistrovskoi (zakhidnopodilskoi) hrupy rannozaliznoho viku v tsentralnoievropeiskii khronolohichnii shkali ta problemy periodyzatsii. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 14, 76–113. (in Ukrainian).
- Bulyk, N. M. (2008). Arkheolohichni koleksii u muzeiakh Lvova (1823–1914). *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 12, 407–428. (in Ukrainian).
- Bulyk, N. (2014). *Lvivska arkheolohiia XIX – pochatku XX stolittia: doslidnyky, naukovi ustanovy, muzei*. Lviv, 304 p. (in Ukrainian).
- Bulyk, N. (2018). Svitlo y tini muzeino-arkheolohichnoho zhyttia Lvova pershoi polovyny XX st. (na prykladi Muzeiu Didushytskykh). *Sivershchyna v istorii Ukrainy*, 11, Kyiv; Hlukhiv, 380–386. (in Ukrainian).
- Verba, T. (2021). Formuvannia fondiv Volynskoho muzeiu (za materialamy periodychnoho vydannia «Wołyń» 1933–1939 rr.). *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats DDPU imeni Ivana Franka. Serii Istorii*, 8(50), Lutsk, 196–214. (in Ukrainian). <https://doi.org/10.24919/2312-2595.8/50.239205>
- Hupalo, V. (2006). *Berestianski kurhanni mohylnyky kintsia X–XII st.* Lviv, 108 p. (in Ukrainian).
- Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 6cz. Op. 2. Spr. 471. ark. 5. (in Ukrainian).
- Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti (DALO). F. 26. Op. 5. Spr. 1583. ark. 53; Spr. 1547. ark. 35; Spr. 1616. ark. 167. (in Ukrainian).
- Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti. F. 160. Op. 1. Spr. 75. ark. 8. (in Ukrainian).
- Dziuban, R. (2020). *Kulturni tsinnosti ustanov Lvova u 1939–1953-kh pp.: peremishchennia i vtraty*. Lviv, 344 p. (in Ukrainian).
- Dublianskyi, A. (1942, 1 sichnia). Volynskiy muzei v Lutsku. *Ukrainskyi holos*, 1, Lutsk, 4. (in Ukrainian).
- Zarubii, E. (2009). Istoriiia Viddilu arkheolohii Lvivskoho istorychnoho muzeiu. *Naukovi zapysky. Lvivskiy istorychniy muzei*, 13, 152–172. (in Ukrainian).
- Zakharchyn, N. (2020). Normatyvno-pravove rehuliuвання diialnosti muzeiv v Druhii Rechi Pospolytii. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, 1, 38–41. (in Ukrainian). <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2020.05>
- Zizd muzeologiv. (1934, 30 chervnia). *Dilo*, 170, 1. (in Ukrainian).
- Kind-Voitiuk, N. (2022). Diialnist Volynskoho tovarystva kraieznavtsiv i okhorony pam'iatok starovyny ta Volynskoho tovarystva druziv nauk shchodo vyavlennia, vyvchennia i zberezhennia istoryko-kulturnykh pam'iatok Volyni u mizhvoiennyi period. *Nauka i tekhnika sohodni*, 10(10), 247–257. (in Ukrainian).
- Kovalchuk, Ye. (2014). Polskiy period istorii Volynskoho kraieznavchoho muzeiu (1929–1939 roky). *Pratsi Tsentru pam'iatkoznavstva*, 25, 108–120. (in Ukrainian).
- Kramar, Yu. (2015). Zakhidna Volyn 1921–1939 rr.: natsionalno-kulturne ta relihiine zhyttia. Lutsk, 404 p. (in Ukrainian).
- Krotous, A. (1998). Do pytannia formuvannia okremykh muzeinykh zbirk Ukrainy ta m. Lvova u XIX – I tretyni XX st. *Naukovi zapysky LIM*, 7, 3–13. (in Ukrainian).
- Levada, M. (2021). Istoriiia Serakhovychivskoho skarbu. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 25, 317–332. (in Ukrainian). <https://doi.org/10.33402/mdapy.2021-25-317-332>
- Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy im. V. Stefanyka (LNNB). Viddil rukopysiv. F. 26. Spr. 42. Ch. 1. ark. 35. (in Ukrainian).
- Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy im. V. Stefanyka (LNNB). Viddil rukopysiv. F. 26. Spr. 42. Ch. 4. ark. 51. (in Ukrainian).
- Lutsk (Zahalni zbory povitovoi «Prosvity»). (1929, 1 chervnia). *Dilo*, 120, 5. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv viddilu arkheolohii Instytutu ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy (NA VA IU NAN Ukrainy). Kolektsiia nehatyviv na skli NTSh. Materialy Ya. Pasternaka. (in Ukrainian).

- Naukovyi arkhiv viddilu arkheolohii Instytutu ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy (NA VA IU NAN Ukrainy). Materialy V. Aulikha. Ustia. Arkhiv Ya. Fittske. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv viddilu arkheolohii Instytutu ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy (NA VA IU NAN Ukrainy). Sprawozdanie z wycieczki archeologicznej do Torczyna z dnia 29.IV.37 r. (in Ukrainian and in Polish).
- Naukovyi arkhiv viddilu arkheolohii Instytutu ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy (NA VA IU NAN Ukrainy). Sprawozdanie z wycieczki archeologicznej odbytej po powiecie łuckim. 1937. (in Ukrainian and in Polish).
- Novi muzei u Lvovi. (1936, 2 hrudnia). *Dilo*, 272, 8. (in Ukrainian).
- Okhrimenko, H., Dmytruk, V., & Zlatohorskyi, O. (2005). Yan Fittske doslidnyk mynuvshyny Volyni. V H. Okhrimenko (Ed.), *Arkheolohichna spadshchyna Yana Fittske*. Lutsk, 9–14. (in Ukrainian).
- Pasternak, Ya. (1929, 27 zhovtnia). Deshcho pro oblasni muzei. *Dilo*, 240, 2. (in Ukrainian).
- Peredistorychna mohyla v Stanyslavivshchyni. (1932, 24 sichnia). *Pravda*, 3, 10. (in Ukrainian).
- Petehyrych, V. (2011). Dvi ridkisni znakhidky kniazhoi doby iz Sokalia na Lvivshchyni. *Naukovi studii: zbirnyk naukovykh prats. Istoryko-kraieznavchyi muzei m. Vynnyky*. Lviv; Vynnyky, 254–267. (in Ukrainian).
- Pryshchepa, B. A., & Pryshchepa, O. P. (2011). *Istorychne kraieznavstvo Volyni: navch. posib*. Rivne, 352 p. (in Ukrainian).
- Radion, S. (1975). Profesor Oleksandr Tsynkalovskyi. Do yuvileiu 75-littia zhyttia y 55-littia naukovoï pratsi. V Tsynkalovskyi O. *Starovynni pam'iatky Volyni*. Toronto, 29–33. (in Ukrainian).
- Rozkopky v Chortkivshchyni. (1934, 11 lypnia). *Dilo*, 180, 7. (in Ukrainian).
- Riabchukova, F. (2012). Muzeinytstvo na zakhidnoukrainskykh etnichnykh zemliakh u 1939–1941 rr. V A. Syliuk, Ye. Kovalchuk (Comps.), *Volynskiy muzeinyi visnyk: Muzei u doslidzhenni ta zberezheni pam'iatok kulturnoi spadshchyny zakhidnoukrainskykh etnichnykh zemel*. *Nauk. zb.*, 4, Lutsk, 12–18. (in Ukrainian).
- Sveshnikov, I. K. (1983). Kul'tura sharovidnykh amfor. *Arkheologiya SSSR. Svod arkheologicheskikh istochnikov, Vol. VI–27*. Moskva: Nauka, 86 p. (in Russian).
- Svieshnikov, I. (2008). Spohady muzeinoho pratsivnyka. *Pam'iatky Ukrainy: istoriia ta kultura*, 2, 1–38. (in Ukrainian).
- Skoryk, M. (1935, 13 chervnia). Rozvytok ukrainskoho muzeinytstva. Z'izd predstavnykiv ukrainskykh muzeiv u Halychyni. *Dilo*, 154, 4. (in Ukrainian).
- Terskyi, S. (2010). *Istoriia arkheolohichnykh doslidzhen ta istorychnoho kraieznavstva Volyni*. Lviv, 380 s. (in Ukrainian).
- Kholmskyi, A. (1961). Krem'ianets – volynski ateny. *Litopys Volyni*, 5, Vinnipeh, 68. (in Ukrainian).
- Tsynkalovskyi, O. (1937). Gotskyi hrib rymsoï doby v seli Rudky na Kremianechnychyni. Zhyttia i znannia, 5(116), Lviv, 141–142. (in Ukrainian).
- Tsikava pechera pid Kolomyieiu. (1930, 10 veresnia). *Dilo*, 200, 5. (in Ukrainian).
- Tsinni znakhidky v Kolomyishchyni ta Tovmachchyni. (1934, 03 lypnia). *Dilo*, 173, 4. (in Ukrainian).
- Shcho de stalosia. (1934, 16 hrudnia). *Pravda*, 50, 12. (in Ukrainian).
- Yanenko, A. (2016). *Istoriia muzeinoi arkheolohii USRR (1919–1934)*. Kyiv, 368 p. (in Ukrainian).
- Yarmoshyk, I. (2010). Osnovni napriamky istoryko-kraieznavchoho vychennia Volyni polskymy naukovtsiamy v 1930-kh rokakh. *Volynski istorychni zapysky*, 4, Lutsk, 40. (in Ukrainian).
- Antoniewicz, W. (1933). Muzea archeologiczne w Polsce. *Pamiętnik muzealny*, 2, 47–57. (in Polish).
- Antoniewicz, W. (1938). Z dziedziny archeologii ziem Polski (szkice, przyczynki, notanki). *Światowit*, 17, 341–422. (in Polish).
- Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Zesp. 14. Sygn. 7030. ark. 44. (in Polish).
- Archiwum Muzeum Archeologicznego w Krakowie (MAK). Sygn. SP 30/49. (in Polish).
- Blombergowa, M. (2000). Uczeni polscy rozstrzelani w Katyniu, Charkowie i Twerze. *Analecta*, 9/2(18), Romae, 7–62. (in Polish).
- Burchard, H. (1962). Janusz Bogdan. *Po(in Polish).lski Słownik Biograficzny*. Wrocław; Warszawa; Kraków, 587–588. (in Polish).
- Cenne znalezisko w Stanislawowskim. (1932, 20 stycznia). *Ilustrowany kuryer codzienny*, 20. (in Polish).

- Ciwkacz, O. (2018, 13–26 marca). Działalność dr. Józefa Grabowskiego w Stanisławowie w latach 1930–1935. *Kurier Galicyjski*, 5 (297), 22. (in Polish).
- Cynkałowski, A. (1936). Grob gocki z epoki rzymskiej ze wsi Rudka pow. Krzemienieckiego. *Życie Krzemienieckie*, 8–9, Krzemieniec, 349–353. (in Polish).
- Czołowski, A. (1937). Lwowskie zbiory muzealne. *Pamiętnik Muzealny*, 7, Kraków, 17–24. (in Polish).
- Demetrykiewicz, W. (1920). W sprawie gruntownej reformy i nowego urządzenia instytucji publicznych przeznaczonych do badan naukowych nad wykopaliskami archeologicznymi w Polsce, jako tez dla umiejętnej ich ochrony. *Wiadomości Archeologiczne*, 5(1–2), 3–20. (in Polish).
- Fitzke, J. (1937). Cenne zabytki neolityczne na Wołyniu. *Ilustrowany Kurjer Codzienny*, 76, Kraków. (in Polish).
- Fitzke, J. (1938). Tegoroczne badania archeologiczne na Wołyniu. *Z Otchłani Wieków*, 13(9–10), 125–128. (in Polish).
- Fitzke, J. (1939a). Cenne odkrycia na zamku Lubarta w Łucku. *Ziemia Wołyńska: Miesięcznik poświęcony sprawom krajoznawczym i kulturalnym*, 2(6–7), Łuck, 103–104. (in Polish).
- Fitzke, J. (1939b). Muzeum ks. Ostrogskich Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Ostrogu i uwagi na temat polityki muzealnej na Wołyniu. *Ziemia Wołyńska*, 1, Łuck, 56. (in Polish).
- Gaczol, A. (2009). Związki Krakowa i Łucka na przestrzeni wieków XIX i XXI (przyczynek do dziejów służby ochrony zabytków w Polsce w okresie międzywojennym). *Wiadomości Konserwatorskie*, 25, 122–136. (in Polish).
- Grekowicz, M. (1939, 30 stycznia). Muzeum w pałacu diamentowej wróżki. *Gazeta Polska*, 6. (in Polish).
- Jakimowicz, R. (1935). Ś. P. Bohdan Janusz. *Wiadomości Archeologiczne*, 13, 312–318. (in Polish).
- Jan Fitzke: archeolog, badacz przeszłości Wołynia, muzeolog. *Z Wołynia 1936–1939*. (2009). Biały Dunajec; Ostrog, 308 p. (in Polish).
- Kopera, F. (1920). Przed zjazdem muzeologów. *Przegląd Muzealny*, 2, 23–24. (in Polish).
- Kopera, F. (1930). Protokół V Zjazdu Delegatów Związku Muzeów w Polsce odbytego w Tarnowie w dn. 12–13.06.1930 r. *Pamiętnik V Zjazdu Delegatów Związku Muzeów w Polsce odbytego w Tarnowie w dn. 2–13.06.1930 r.* Kraków, 5–16. (in Polish).
- Machnik, J. (1990). J. Bartys i J. Fitzke jako badacze neolitu i początków epoki brązu. *Sprawozdanie z posiedzeń Komisji Naukowych Polskiej Akademii Nauk*, 34, Kraków, 8. (in Polish).
- Mansfeld, B. (1980). Sprawy muzealne u progu II Rzeczypospolitej. *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo*, 9, Torun, 147–172. (in Polish).
- Mansfeld, B. (1993). Dwa zjazdy muzealne we Lwowie. *Muzealnictwo*, 35, 6–17. (in Polish).
- Nieć, J. (1937). Prace naukowo-badawcze Wołyńskiego Tow-wa Przyjaciół nauk w r. 1936. *Znicz*, 1–2, Łuck, 10–11. (in Polish).
- Nowa instytucja kulturalna w Stanisławowie. (1930). *Kurier Stanisławowski*, 519, Stanisławów, 1. (in Polish).
- Odezwa «Muzeum Pokuckiego» przy Komitecie Regionalnym Województwa Stanisławowskiego w sprawie ratowania zabytków kultury i zasilania zbiorów muzealnych. (1928). Stanisławów, 1–2. (in Polish).
- Państwowe Museum Archeologiczny (PMA) (Dział dokumentacji naukowej). Teczka Rudka. Pisma 466-IX/36 i 471-IX/36 z dnia 6 czerwca 1936 r. (in Polish).
- Schwartz, J. (1931). *Zaleszczyki i okolica. Przewodnik krajoznawczy*. Tarnopol, 70 p. (in Polish).
- Sprawozdanie z działalności Wołyńskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk za lata 1935–1937. (1938). Łuck, 13–18. (in Polish).
- Sulimirski, T. (1935). Sprawozdanie z działalności lwowskiego ośrodka prehistorycznego. *Z Otchłani Wieków*, 10(2), 27. (in Polish).
- Sulimirski, T. (1936). *Scytowie na Zachodnim Podolu*. Lwów, 186 p. (in Polish).
- Sulimirski, T. (1938). Brazowy skarb z Niedzielisk, pow. Przemyslany. *Swiatowit*, 17, 255–282. (in Polish).
- Sulimirski, T. (1955). *Polska przedhistoryczna. Cz. 1: od epoki lodowej do około 2000 przed Chr.* Londyn. (in Polish).

- T.R. (Reyman). (1948). Op. Mgr. Jan Józef Fitzke. *Przegląd Archeologiczny*, 8(1), 137. (in Polish).
Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o opiece nad muzeami publicznymi. (1933). *Dziennik Ustaw*, 32, 279. (in Polish).
W Komarowi pod Haliczem. (1935). *Z Otchłani Wieków*, 10(4–5), 70. (in Polish).
Z Muzeum Wołyńskiego. (1934). *Wołyń*, 7, Łuck, 11. (in Polish).
Zasiadczuk, W. (1965). Mgr Jan Fitzke na Wołyniu: wspomnienie. *Z Otchłani Wieków*, 31(2), 162–163. (in Polish).
Znaczenie i możliwości rozwoju Muzeum Wołyńskiego w Łucku. (1937). *Wołyń*, 13, Łuck, 5. (in Polish).

Стаття: надійшла до редакції 29.09.2024
прийнята до друку 26.10.2024

POLISH ARCHAEOLOGICAL MUSEUM ACTIVITY IN HALYCHYNA AND WESTERN VOLHYNIA DURING THE INTERWAR PERIOD OF THE XX CENTURY

Natalia BULYK

*Ivan Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine,
Vynnychenko Str., 24, 79008, Lviv, Ukraine,
e-mail: nata_bnm@ukr.net*

The article examines the archaeological activities of Polish museums in Halychyna and Western Volhynia in the period between the two world wars. The archaeological activities of museum employees and their participation in the museum activity are highlighted, in particular, work with archaeological materials, replenishment of stock collections and inventory, field research, participation of museum employees in various scientific events, etc. The general principles of archaeological museology in western Ukraine under the legislation of interwar Poland are traced. Regulation of the activities of these cultural and educational institutions by the temporary law on museums, which was developed in April 1918 by the Department of Art of the Ministry of Religions and Public Education is analyzed. Attention is focused on the development of archaeology in the Dzieduszycki Museum and the Museum of Prehistory of the Cherven Land (1936) in Lviv, the Pokuttian Museum in Stanislaviv, and the Volhynian Museum in Lutsk. It is important that in Western Volhynia the Volhynian Museum was the leading institution in the development of archaeology. Smaller collections were accumulated by county museums (Zalishchyky, Terebovlya, Chortkiv). The activity of the Prehistoric Department of the Dzieduszycki Museum was traced and it was established that in the interwar period of the 20th century the archaeological branch of this institution's activity significantly weakened compared to the pre-war years.

Special attention is paid to the creation of a specialized archaeological Museum of Prehistory of the Cherven Land based on Polish museums in Lviv. This museum was never opened. The archaeological collections were transferred to the Lviv Historical Museum, where they are still kept with the appropriate codes, and by order of April 11, 1940, the Museum of Prehistory of the Cherven Land was finally liquidated.

The emphasis is made on the archaeological activities of the Pokuttian Museum in Stanislaviv during the directorship of Józef Grabowski. Its participation in excavations in cooperation with Lviv archaeologists T. Sulimirski and M. Smishko is highlighted. Attention is drawn to excavations conducted in Bratyshev, Tlumach County, Vovchynka, and Komarov. The field and stock activity of the Volhynian Museum in Lutsk under the leadership of Zygmunt Leski and Jan Fitzke is highlighted. During 1936–1939, several archaeological expeditions of the museum were carried out, which significantly replenished the archaeological collections of the institution, as well as enriched the archaeological map of Western Volhynia with newly discovered sites.

Small archaeological collections that existed in the county museums of Halychyna (Zalishchyky, Chortkiv) and Volhynia (Kremenets) are also presented. These institutions collaborated with Lviv archaeologists, conducted minor field research, and replenished the museum collections with materials from them.

Key words: museum collections, find, exhibit, archaeological site.